

ISSN 1584-4404

Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca Series *Humanistica*

humanistica.ro

Identitate și apartenență. Considerații despre moștenirea evreiască a Calcuttei

Mihaela Gligor

How to cite this article:

Gligor, Mihaela (2025) *Identitate și apartenență. Considerații despre moștenirea evreiască a Calcuttei*, Yearbook of the George Barițiu History Institute of Cluj-Napoca, Series Humanistica, Vol. 23, pp. 165–178. DOI: 10.5281/zenodo.17655133

© 2025: The Publishing House of the Romanian Academy.
Humanistica Yearbook is published online since 2003.
Submit your article to Humanistica Yearbook: secretariat.dcsu@acad-cj.ro

IDENTITATE ȘI APARTENENȚĂ. CONSIDERAȚII DESPRE MOȘTENIREA EVREIASCĂ A CALCUTTEI

Mihaela Gligor¹

Abstract: *IDENTITY AND BELONGING. CONSIDERATIONS ON THE JEWISH HERITAGE OF CALCUTTA. Once prosperous and thriving, Calcutta's Jewish community has today only a few souls. But Calcutta's Jewish heritage is very well preserved, and the three great synagogues still tell the story of the Jews who chose Calcutta as their home and helped the city's economic and cultural growth. This essay offers some personal insights into Calcutta's impressive Jewish heritage, as I had the privilege to see it and learn about its history in January 2025.*

Keywords: *Calcutta; Jewish Community; Identity; Legacy; History of Calcutta's Jews; Heritage.*

Termeni precum identitate și apartenență au fost teme centrale în cercetarea antropologică încă de la începuturile sale. În general, identitatea culturală se referă la sentimentul de apartenență al unei persoane la o anumită cultură. Adesea înțelegem construcția identității în termeni de gen, clasă, vârstă și etnie, limbă și/sau religie.

„Toată lumea își are locul undeva sau alături de cineva“, scrie James Greenway în introducerea recentului său volum *A Philosophy of Belonging*, și continuă: „știm, de exemplu, că aparținem unor locuri și unor timpuri și știm că aparținem altor oameni și comunităților noastre” (Greenway 2023: 1).

Dintotdeauna, chestiunile referitoare la identitatea culturală, apartenență sau imigrație au fost interconectate și, împreună, au oferit o mai bună înțelegere a lumii noastre. Iar în India, poate mai mult ca oriunde altundeva în lume, aceste fenomene au modelat identitatea însăși a țării. India este țara cu cele mai multe credințe și religii. Deși are o populație predominant hindusă, India este *acasă* și pentru milioane de musulmani (a doua populație musulmană a lumii trăiește în India), creștini, jaini, sikhi, evrei sau multe alte comunități și micro-comunități, cu limbi și obiceiuri diverse. Așa cum scrie și Amartya Sen, „India a servit ca și cămin – în ordinea cronologică a istoriei – pentru hinduși, budiști, jaini, evrei, creștini, musulmani, parși, sikhi, baha'i și alții” (Sen 2010: 39).

¹ Department of Socio-Human Research, “George Barițiu” History Institute of the Romanian Academy, Cluj-Napoca; ORCID: 0000-0003-1264-5503.

Nu voi discuta aceste probleme importante în eseu de față, deoarece intenția mea principală este aceea de a oferi unele observații personale despre comunitatea evreiască din Calcutta², cercetarea mea bazându-se pe câteva scrieri recente importante pe această temă, precum și pe experiențele mele personale din 2007 încoace, când India a intrat în viața mea și am vizitat Calcutta pentru prima dată, până în 2025, când am avut ocazia să văd cele mai importante trei sinagogi din Calcutta.

În toți acești ani, vizitând Calcutta de foarte multe ori, m-am familiarizat cu modul de viață bengalez. Am observat că a fi bengalez este o chestiune de mândrie și bucurie, iar majoritatea oamenilor par dornici să împărtășească cu ceilalți elementele esențiale ale apartenenței la al treilea grup etno-lingvistic ca mărime din lume. Limba este cea care păstrează tradițiile și vorbește despre identitatea cuiva.

„Patria noastră, geografică și lingvistică, se întinde în două țări, India și Bangladesh – literalmente țara bengalezilor și a limbii lor, Bānglā. Este un spațiu aglomerat și zgomotos, unde imperii au fost ridicate și pierdute, civilizația a fost celebrată și zdrobită, un loc [...] unde emoția pare a fi la fel de importantă ca și educația” (Chakravarti 2017: xvi–xvii).

Bengalezii își exprimă puternica identitate culturală în principal prin limbă, modă, mâncare și credințe, ca elemente importante.

„Prin deschiderea noastră către lume și alte culturi decât a noastră, ne-am dezvoltat identitatea bengaleză atât de distinctivă, atât de unică. Este ceea ce ne face rezistenți, indolenți, insulari, extroverți, aventuroși, sentimentali, adaptabili, rebeli, întrebători, toleranți și enervanți, pe rând – sau toate deodată. A fi orice altceva ar fi probabil foarte plictisitor” (Chakravarti 2017: 315).

Bengalezii au multe lucruri de care să fie mândri, după cum am putut observa și în timpul călătoriilor mele. Însă cel mai mult se mândresc cu toleranța – religioasă sau de orice altă natură –, cu deschiderea către comunități și vizitatori și cu îmbinarea extraordinară a diverselor influențe religioase sau culturale care le-au modelat existența.

„India a avut evrei cu mult înaintea Europei” (Sen 2010: 415). Majoritatea au ajuns în Kerala; alții s-au stabilit în Goa, Bombay, Ahmedabad, Pune, Calcutta sau alte părți ale Indiei. În 1292, întorcându-se acasă din China și navigând pe coasta Malabarului, în zona orașului Quilon (Kollam), Marco Polo întâlnește „câțiva creștini și evrei” (Arora 2021: 169). „Pe vremea lui Marco, culturile erau clasificate în funcție de religie, așa că, sosind într-un loc nou, el i-a descris pe localnici pur și simplu ca fiind creștini, evrei. [...] admira oamenii muncitori și respectuoși” (Arora 2021: 173).

Prezența evreilor în diferite zone ale Indiei a fost atestată în special în orașele portuare, deoarece aceștia au reprezentat o parte importantă a rețelei comerciale din secolele al XVI-lea și al XVII-lea. Akbar cel Mare, conducător musulman care a

² În eseu de față voi utiliza Calcutta, nume folosit în perioada de constituire și înflorire a comunității, deși în prezent denumirea oficială a metropolei este Kolkata. (Deși numele orașului a fost întotdeauna pronunțat Kolkata sau Kōlikata în bengaleză, forma anglicizată Calcutta a fost preferată până în 2001, când a fost schimbată în Kolkata pentru a se potrivi cu pronunția bengaleză). Textul meu se bazează exclusiv pe cercetările făcute în Calcutta, în cursul celor 13 călătorii (dintr-un total de 15, între 2007 și 2025).

domnit între 1556 și 1605, a organizat primele întâlniri ale experților religioși non-musulmani, invitând inclusiv pandiți hinduși, misionari jaini și creștini, precum și preoți parsi sau rabini evrei. Un studiu comparat al religiilor l-a convins pe Akbar că exista adevăr în toate și că niciuna dintre aceste credințe nu deținea adevărul absolut. În 1582, el a fondat „Dîn-i Ilâhî“, religia lui Dumnezeu, un sistem religios ce alături de bază din islam, hinduism, creștinism și jainism. De altfel, „Akbar a elaborat legea conform căreia «nici un om nu va fi deranjat din cauza religiei și oricui îi va fi îngăduit să aleagă religia care-l satisface», (Sen 2010: 116). Akbar „a acordat o atenție deosebită relațiilor dintre comunitățile religioase și nevoii la coexistență pașnică în deja multiculturala Indie” (Sen 2010: 346).

În același timp, un număr mare de negustori au venit în India pentru comerț, iar mulți dintre ei erau evrei. Ralphy Jhirad amintește, în Cuvântul înainte la *Growing up Jewish in India*, principalele comunități evreiești din India: „Bene Israel, bagdadi și [comunitatea din] Cochîn“. Aceste comunități „sunt unice prin modul în care prezintă o alăturare extrem de dinamică între moștenirea evreiască și cea indiană” (Soltes 2021: 11).

Evreii din India sunt considerați, adesea, norocoși. Încă de la începuturile lor în India, ei au experimentat mai degrabă un filosemitism, nu un antisemitism, așa cum au întâlnit frații lor din întreaga lume. Singura excepție a fost atacul fără precedent, din 26 noiembrie 2008, asupra evreilor din Mumbai³. Înainte de acel episod tragic, statutul lor era diferit și erau respectați. După partiția și declararea independenței Indiei, în 1947, și apariția statului Israel, în 1948, a început o migrație substanțială a evreilor indieni, mulți dintre ei îndreptându-se spre Israel. Însă cei care au rămas, au păstrat vie moștenirea înaintașilor.

De-a lungul istoriei, trei comunități evreiești semnificative s-au stabilit, au locuit și au prosperat în India: evreii din comunitatea Bene Israel, evreii bagdadi și evreii din Cochîn. Aceste trei grupuri mari, împreună cu altele mai mici, au sosit din locuri diferite, în momente diferite, pentru a-și găsi un cămin pe vastul subcontinent indian. De fapt, așa cum scrie Ori Z. Soltes,

„evreii indieni sunt – evident, prin definiție – atât indieni, cât și evrei. Ca atare, în sensul cel mai larg, ei fac parte din două continuități istorice și geografice interconectate, fiecare cu propriile caracteristici unice. India nu este doar o țară vastă cu contraste dinamice între munții săi impunători și zonele joase de coastă și tot ce se află între ele. Este complexă și din punct de vedere istoric, în ceea ce privește etnia, religia, cultura și limba” (Soltes 2021: 37).

Evreii au găsit o nouă casă sigură în India și au prosperat, aducând cu ei și influențe interesante și diverse din fostele lor orașe și țări de origine.

„Evreii sunt de obicei numiți prin termeni cvasi-etnici diferiți, în funcție de ceea ce este considerat a fi punctul lor de plecare înainte de dispersare. Astfel, evreii mizrahi provin din Orientul Mijlociu și Africa de Nord; evreii romanioti își au originea în Roma

³ Mumbai, denumit Bombay înainte de 1995, este capitala statului indian Maharashtra și este cel mai populat oraș din India. Atacurile teroriste din Mumbai din 26 noiembrie 2008 au fost comise de un grup terorist numit Lashkar-e-Taiba din Pakistan, care a vizat mai multe locații, printre care și o clădire în care se afla un centru comunitar evreiesc numit Nariman House sau Chabad House. În urma atacurilor, au murit cel puțin 175 de persoane, inclusiv membri ai comunității evreiești.

de-a lungul a două milenii; evreii sefarzi se asociază cu Spania și Portugalia, iar evreii așkenazi sunt considerați în sens restrâns evrei din Renania și, mai larg, evrei din aria mai largă a Europei de Nord și de Est. Comunitatea evreiască din India [...] este consecința mai multor momente diasporice din istoria evreiască” (Soltes 2021: 41).

Însă în India, când vorbim despre evrei, apar imediat câteva întrebări: „care comunitate a sosit cu adevărat prima – când și de unde [a venit]?” În *The Story of India*, Michael Wood scrie:

„Kerala a fost mult timp un loc cosmopolit. [...] Comunitatea evreiască este prezentă aici cel puțin din epoca romană, [...] aducând cu ea ritualurile irakiene și chiar vechiul joc de societate descoperit în mileniul al III-lea î.Hr., în Ur, care până de curând era încă jucat de bătrânele evreice indiene din Cochin. [...] În secolul al XIX-lea, familiile evreiești din Bagdad, precum familia Sassoon, au construit depozite de mirodenii în «orașul evreiesc», în vechiul Cochin” (Wood 2008: 123).

Povestea comunității evreiești din Calcutta, subiectul eseului de față, își are începuturile pe țărmurile Mării Arabiei, în vestul Indiei, în orașul portuar Surat, din actualul stat indian Gujarat. Într-una din zile, în anul 1792, un vapor a adus un vizitator aparte, ce „purta un turban maro și auriu, elegant legat. Robele sale erau lungi și fluturânde. Mulți servitori îl urmau. [...] Se numea Shalome Aaron Obadiah ha Cohen” (Silliman 2023: 3–8). Shalome a venit în India din Alep, Siria. La scurt timp după sosirea sa în India, s-a căsătorit cu Najima și au avut un copil, Lunah. Shalome era un bijutier priceput și afacerea mergea bine, deoarece „transporturile lui Shalome veneau din China, Siam, Zanzibar și Arabia, precum și din toată India” (Silliman 2023: 12). Dar într-o zi, „Shalome a decis să părăsească Suratul pentru a-și muta afacerea în Calcutta, capitala” (Silliman 2023: 12). În drum spre Calcutta, Shalome a ținut un jurnal în care a descris locurile văzute. „[...] Shalome scria în arabă folosind alfabetul ebraic” (Silliman 2023: 15). Familia a ajuns în Calcutta în 1798, iar Shalome a fost, imediat, fascinat de oraș.

„Am călătorit pe artera principală numită Chowringhee, Esplanade și am vizitat Casa Guvernatorului și Fort William. [...] Calcutta era un loc atât de important. Oameni din toată India și din întreaga lume veneau la Calcutta pentru a face comerț și a se îmbogăți. Vorbeau multe limbi: portugheză, chineză, armeană, olandeză, engleză, greacă, arabă, persană și, bineînțeles, multe limbi din toată India. Toți acești oameni trăiau pașnic împreună, învățând unii de la alții” (Silliman 2023: 17–19).

„Shalome a fost primul evreu care și-a stabilit casa și afacerea în Calcutta” (Silliman 2023: 21). Curând, el „a deschis o sală de rugăciune⁴ în casa sa, deoarece era un om foarte religios” (Silliman 2023: 22).

„Alți comercianți evrei din tot Orientul Mijlociu l-au urmat pe Shalome și au construit sinagogi, școli și spitale și au condus afaceri importante în Calcutta. Orașul s-a extins și el, construindu-se tot mai multe drumuri și clădiri impunătoare. Oamenii îl numeau «orașul palatelor», (Silliman 2023: 57).

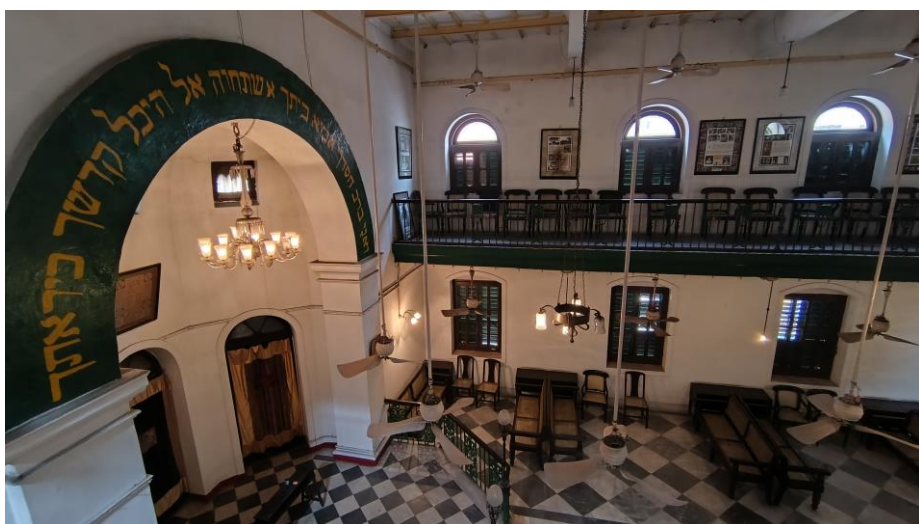
Shalome obișnuia să scrie în jurnalul său despre viața sa de zi cu zi și despre Calcutta acelor vremuri. Însemnările sale, deosebit de importante, au stat la baza păstrării, conservării și includerii în circuitul cultural a istoriei comunității evreiești

⁴ Sala de rugăciune a devenit, apoi, Sinagoga Neveh Shalome (1830), posibil prima sinagogă bagdadi din India.

din Calcutta. După mai bine de 200 de ani, Jael Silliman, urmașa sa directă, îi duce moștenirea mai departe, scrie povestea comunității și se preocupă de păstrarea intactă a patrimoniului material evreiesc. În capitolul său dedicat sinagogilor bagdadi din Calcutta, inclus în volumul *Growing up Jewish in India*, Jael Silliman scrie: „Astăzi au mai rămas mai puțin de 20 de evrei în Calcutta, dar există încă trei sinagogi impresionante – Neveh Shalome, Beth El și Magen David” (Soltes 2021: 193).

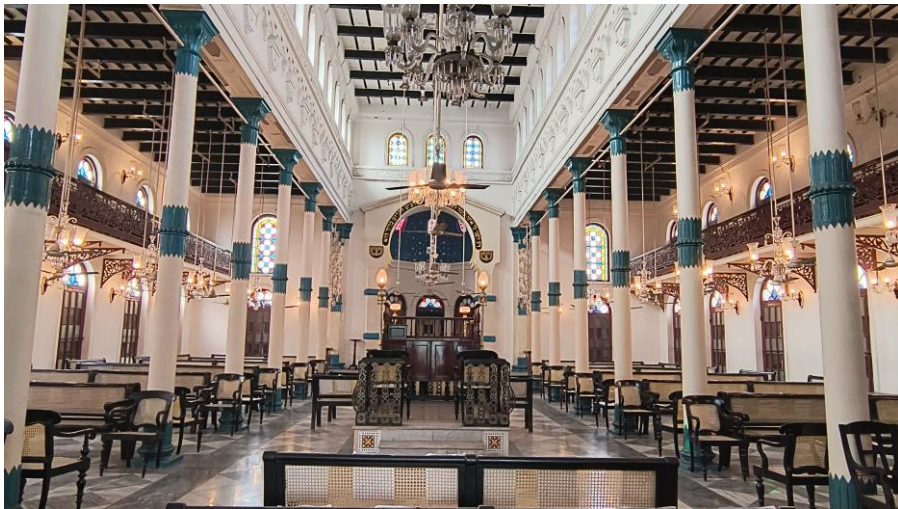
La începutul anului 2025, cu prilejul unei călătorii la Calcutta, am avut onoarea și privilegiul să văd aceste impunătoare sinagogi, chiar alături de Jael Silliman. Astfel am învățat că evreii au fost activi în toate sferele vieții sociale, politice, economice și culturale din Calcutta. În ultimii ani, în special datorită eforturilor de restaurare și promovare, aceste sinagogi au atras o atenție națională și internațională semnificativă, în special datorită frumuseții și grandorii lor arhitecturale, dar și pentru că povestea construirii acestora se confundă cu însăși istoria comunității evreiești din Calcutta.

Sinagoga Neveh Shalome (1830; extinsă în 1911) este remarcabilă și este adesea considerată prima casă de rugăciune a comunității evreilor bagdadi din India. Datând din 1830, sala de rugăciune este anterioară altor sinagogi sau săli de rugăciune bagdadi din Calcutta cu o generație sau chiar mai mult. La început, sala de rugăciune se găsea într-o reședință particulară situată pe locul unde se află astăzi Sinagoga Magen David (1884). Locația nu a fost aleasă întâmplător, fiind aproape de râul Hoogly, pe canalele căruia ajungeau majoritatea vapoarelor ce aduceau nou veniții în oraș. Majoritatea evreilor bagdadi s-au stabilit și și-au deschis afaceri în apropiere. Neveh Shalome era centrul vieții comerciale, casnice, sociale și religioase evreiești, iar în decurs de doar un sfert de secol, o altă sinagogă, Beth El (1856), a fost construită în apropiere.

Interiorul Sinagogii Neveh Shalome, ianuarie 2025. Fotografie de Mihaela Gligor

Construcția Sinagogii Neveh Shalome a început ca urmare a contribuției considerabile a lui Shalom Obaidah ha Cohen, membru marcant al comunității, și a fost numită în memoria tatălui său, Shalome Aaron Obadiah ha Cohen, primul evreu originar din Bagdad care s-a mutat la Calcutta în primii ani ai secolului al XIX-lea. Neveh Shalome (Oază de Pace, în ebraică), organizată la mijlocul anilor 1820, a fost prima congregație de evrei bagdadi care s-au stabilit definitiv în India în prima parte a secolului al XIX-lea. Aceștia proveneau în mare parte din Irak, însă unii își aveau originea în Iran sau alte colțuri ale Imperiului Otoman. Cu toții căutau toleranță religioasă și un loc în care să prospere în viața de zi cu zi. Comunitatea în ansamblul său era relativ bine educată și confortabilă din punct de vedere economic. Calcutta le-a oferit celor afiliați la această sinagogă șansa de a deveni evrei practicanți și cetățeni productivi ai comunității locale.

Interiorul Sinagogii Beth El, ianuarie 2025. Fotografie de Mihaela Gligor

În 1883, clădirea Neveh Shalome a fost demolată, iar pe locul acesteia a fost construită marea sinagogă Magen David, în stil renascentist. Pe 10 mai 1911, a început construcția celei de-a doua sinagogi Neveh Shalome, mai mare decât prima, iar lucrările au fost finalizate în anul următor. De la sfârșitul anilor 1800 până la începutul secolului următor, comunitatea evreiască bagdadi din Calcutta a fost în plină expansiune. Neveh Shalome, împreună cu Magen David, Beth El, Magen Aboth (cunoscută inițial ca Beth Ha Kneset, datând din 1897, acum demolată) și Shaare Rason (1933, acum închisă), au găzduit împreună o comunitate evreiască considerabilă. Sinagoga Beth El (1856; extinsă în 1885) – Casa lui Dumnezeu, în ebraică – a fost finalizată în anul 1856 și a deservit congregația evreilor bagdadi timp de peste un secol și jumătate. Construcția sa a fost posibilă datorită finanțării oferite de David Joseph Ezra și Ezekiel Judah, doi evrei originari din Bagdad. În 1885, pentru a servi mai bine nevoile unei congregații aflate, între anii 1860 și 1870, în continuă creștere, clădirea a fost extinsă. Aceste modificări au fost plătite de un alt membru al comunității, Elias Shalom Gubbay.

Sinagoga Beth El, la fel ca multe alte sinagogi bagdadi, are o arhitectură concepută în Anglia și în alte părți ale Europei. Văzute pentru prima dată, aceste sinagogi au un aspect neindian, uneori creștin. De altfel, în Kerala, de exemplu, „în limba locală malayalam, palli este cuvântul pentru sinagogă, biserică sau moschee: un loc pentru cult congregațional monoteist” (Soltes 2021: 121). În peisajul colonial al Calcuttei, aceste impunătoare clădiri bagdadi erau în concordanță cu gusturile britanicilor și ale celor care se considerau supuși loiali coroanei britanice. Având în vedere că sinagoga, ca gen arhitectural, rareori a stabilit o estetică specifică de design oriunde în lume, împrumutarea altor elemente la Sinagoga Beth El a reprezentat o practică obișnuită. Însă Steaua lui David și Menora, prezente pe fațada sinagogii și evidențiate cu albastru, identifică această clădire, fără niciun dubiu, drept sinagogă.

Exteriorul Sinagogii Beth El, ianuarie 2025. Fotografie de Mihaela Gligor

Sinagoga Beth El are și câteva anexe deosebit de importante pentru comunitate: cuptoarele tradiționale pentru coacerea pâinii în timpul Paștelui (Matzah); o Mikvah (baie rituală) și un spațiu generos în care se pregătea vinul necesar la ritualuri, cu amfore și alte ustensile ce erau folosite în acest scop. După cum scrie Jael Silliman în eseu ei dedicat comunității bagdadi din Calcutta, inclus în *Growing up Jewish in India*, la Beth El,

„Vinul roșu kosher a fost produs local în Calcutta până la începutul anilor 1970, când Isaac Agha Baba a murit la vârsta de 80 de ani. Până atunci, el era singura persoană care știa cum să facă vinul și să se asigure că acesta era kosher. «Vinul sacru» era depozitat și vândut membrilor comunității evreiești în scopuri rituale. Nu doar vinul kosher era produs la Beth El; în curtea sinagogii există un cuptor mare de lut, un tandoor, unde se prepara Matzah. Grăul era verificat din momentul în care creștea pe câmp până

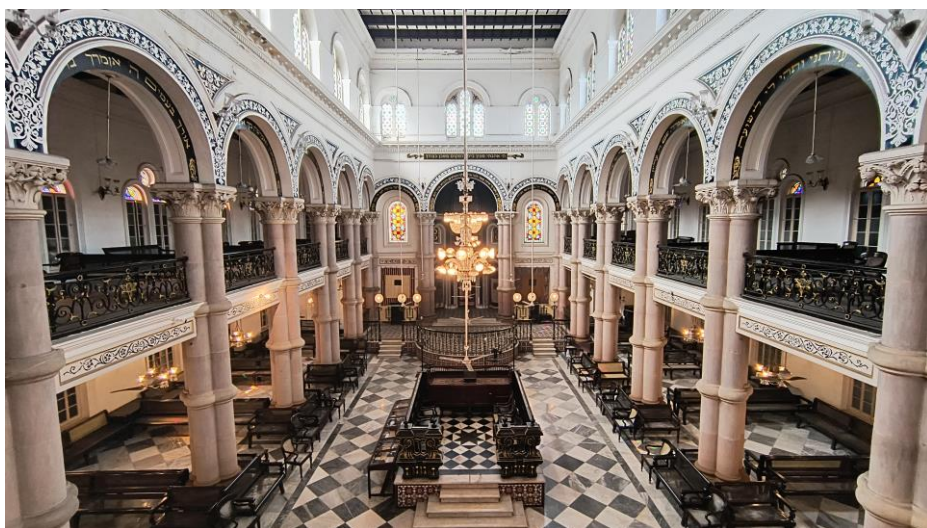
când era măcinat în făină. Prepararea Matzah era supravegheată de un Consiliu Matzah non-profit, format din câte doi membri ai fiecăreia dintre cele trei sinagoge majore. De asemenea, în curte a fost construită o Mikvah (baie rituală), care a fost renovată în anii 1940 pentru a fi mai modernă, cu facilități cum ar fi apa curentă. Comunitatea a fost influențată de numeroasele culturi din jurul ei, de exemplu cea europeană și cea chineză, ceea ce este evident în stilul și mobilierul pe care le-au ales pentru sinagogă” (Soltes 2021: 202).

Sinagoga Magen David (1884) – Scutul lui David, în ebraică –, una dintre cele mai grandioase sinagogi din India și printre cele mai mari din Asia, a fost timp de mai bine de un secol și un sfert o operă arhitecturală de referință în Calcutta. Ultima dintre principalele sinagogi ale orașului, Magen David a fost inaugurată pe 11 septembrie 1884, când comunitatea evreiască bagdadi prospera.

Exteriorul Sinagogii Maghen David, ianuarie 2025. Fotografie de Mihaela Gligor

Construcția sinagogii a fost posibilă datorită donației generoase a unui evreu bagdadi din Calcutta, Elias David Joseph Ezra, în memoria tatălui său, David Joseph Ezra. Ezra venise în Calcutta din Bagdad și acumulasese o avere frumoasă din afaceri imobiliare. El a început o tradiție familială filantropică odată cu construirea sinagogii Beth El, în 1856, și a altor clădiri locale, iar această practică a fost continuată de fiul său, Elias.

Interiorul Sinagogii Maghen David, ianuarie 2025. Fotografie de Mihaela Gligor

Sinagoga Maghen David are un turn înalt de 40 de metri, ce găzduiește un ceas importat din Londra, care domină orizontul zonei și încă funcționează. Având în vedere perioada construcției sale, sinagoga era considerată o minune arhitecturală, având chiar și candelabre electrice (instalate în 1902) cu modele elaborate. Interioarele sinagogii reflectă o îmbinare perfectă a influențelor din Orientul Mijlociu și a stilului arhitectural occidental. „Încorporate în stilul de viață al Calcuttei coloniale, materialele și decorațiunile arhitecturale occidentale dezvăluie transformarea identității evreiești arabe a comunității în cea a unei comunități anglo-evreiești” (Soltes 2021: 204). Astfel, evreii din Bagdad stabiliți la Calcutta au adoptat curând un stil de viață european.

În fiecare dintre cele trei sinagogi se păstrează Tora. Bolțile altarului unde sunt depozitate sulițele de Tora sunt acoperite cu o perdea care semnifică separarea Sfintei Sfințelor. Materialele folosite sunt bogat ornate și atent brodate cu texte sacre. Sinagoga Maghen David are cel mai decorat altar dintre toate sinagogile din oraș.

De-a lungul istoriei, evreii din Calcutta au fost prinși între multiplele lor identități. Se identificau atât ca indieni, cât și ca evrei, păstrând vii ambele tradiții și fiind mândri de moștenirea lor. „În timp ce evreii din Calcutta au îmbrățișat India ca fiind casa lor, ei au sprijinit și organizațiile caritabile și instituțiile religioase evreiești din Țara Sfântă, în special din cele patru orașe – Ierusalim, Safed, Tiberias

și Hebron” (Soltes 2021: 197). De altfel, „loialitatea Calcuttei nu a fost niciodată pusă la îndoială, atât de mult încât un corespondent la revista *Paerah* a echivalat India cu Ierusalimul” (Chakrabarti 2016: 181).

Evreii din Calcutta au prosperat, și-au deschis afaceri importante, dintre care unele dăinuie chiar și în zilele noastre, precum celebra Brutărie a lui Nahoum, care „încă există” (Dutta 2015: 169), fiind numită în prezent *Nahoum and Sons*. Fondată de Nahoum Israel Mordecai, un evreu originar din Bagdad, în anul 1902, brutăria funcționează și astăzi în New Market din Calcutta și este foarte căutată mai ales în perioada festivalurilor hinduse, precum Durga Pūjā⁵, sau a sărbătorilor creștine. Pentru mulți locuitori din Calcutta, o vizită la *Nahoum's*, în pragul sărbătorilor, este o tradiție. Am descoperit brutăria în decembrie 2009, chiar înainte de Crăciun, și este unul din locurile preferate, la care mă reîntorc cu plăcere de fiecare dată când mă aflu în Calcutta. Produsele lor sunt parte a moștenirii evreiești a Calcuttei.

Brutăria *Nahoum's* din New Market, Calcutta, martie 2023. Fotografie de Mihaela Gligor

Evreii din Calcutta au jucat un rol semnificativ în dezvoltarea economică a orașului. Majoritatea coloniștilor evrei erau comercianți de profesie, iar poziția strategică și geografică a Calcuttei le-a oferit noi căi comerciale: s-au ocupat cu vânzarea mătăsii de Murshidabad, muselinei din Dacca (Dhaka), piperului și

⁵ Durga Pūjā este un festival anual celebrat în septembrie sau octombrie, în special în Calcutta, dar și în alte părți ale Indiei și în diaspora bengaleză. Acesta marchează zece zile de închinare la zeița-mamă hindusă Durga. Festivalul este caracterizat prin instalații și pavilioane la scară largă în zonele urbane, precum și prin tobele tradiționale bengaleze și venerarea zeiței. În timpul evenimentului, diviziunile de clasă, religie și etnie se prăbușesc pe măsură ce mulțimi de spectatori se plimbă pentru a admira instalațiile. Din 2021, Durga Pūjā este înscrisă în Lista reprezentativă a patrimoniului cultural imaterial al umanității.

condimentelor, opiului, indigoului, salpetrului, pietrelor prețioase, aurului și argintului, orezului și cafelei. Mulți evrei au acumulat bogății considerabile și s-au bucurat de un înalt statut social. La începutul secolului al XX-lea, evreii s-au impus în afacerile imobiliare înfloritoare din Calcutta. Nume precum Ezra, Cohen, Mordecai, Elias, Gubbay, Curlender și alții erau bine cunoscute în cercurile comerciale. Familia Ezra deținea unele dintre cele mai impunătoare clădiri din Calcutta, câteva dintre ele putând fi admirate și astăzi: Chowringhee Mansion și Esplanade Mansion.

Dacă la începutul secolului al XX-lea, „evreii bogați și înstăriți își trimiteau copiii să studieze în Anglia. Elita își permitea să călătorească în Europa și ținea legătura cu cele mai recente tendințe în modă europeană” (Chakrabarti 2016: 181), perioada interbelică (1919–1939) a adus noi circumstanțe politice. Viața liniștită s-a schimbat după 1938, în urma Kristallnacht, în urma căreia a început distrugerea sistematică a vieților și proprietăților evreiești din Germania. În perioada dificilă care a urmat, India a fost una din puținele țări care au acceptat imigranții. „Evreii din Calcutta au oferit refugiu și evreilor europeni care fugeau de Holocaust” (Soltes 2021: 206).

„Printre refugiații care au sosit în India, mulți au fost oameni de afaceri, industriași, tehnicieni și ingineri. Fiind o casă temporară pentru refugiații din Germania nazistă, India a beneficiat de un aflus de medici care și-au stabilit cabinetele în orașele mari ale Indiei. În special în Calcutta, o serie de medici imigranți evrei și-au înființat cabinete în partea de sud a orașului. De asemenea, și-au oferit serviciile efortului de război al Aliaților” (Chakrabarti 2016: 184).

În *Calcutta. A cultural and literary history*, Krishna Dutta face chiar o afirmație surprinzătoare, pe care nu am putut-o confirma din alte surse, dar care merită a fi urmărită și analizată separat: „Primii migranți au venit în principal din Bagdad, un grup ulterior venind din România în timpul celui de-al Doilea Război Mondial” (Dutta 2015: 169). În orice caz, „sosirea refugiaților evrei europeni în India a făcut comunitatea evreiască indiană conștientă de situația dificilă a fraților săi persecutați și s-au depus eforturi pentru a ameliora condițiile celor care au reușit să ajungă în India” (Chakrabarti 2016: 185).

Până în 1945, comunitatea bagdadi din Calcutta a atins 5000 de suflete. În 1946 s-a înființat Asociația Evreiască din Calcutta și revista sa lunară intitulată *Shema*, care a fost publicată până în 1960. Însă ca urmare a schimbărilor politice și sociale din India care au început în anii 1950, comunitatea evreiască bagdadi a scăzut vertiginos, iar odată cu aceasta a venit și declinul activității sinagogale din Calcutta. Sinagoga Beth El, restaurată de Architectural Survey of India la începutul anilor 2000, este astăzi o clădire de patrimoniu protejată, rămâne deschisă și poate fi vizitată, însă se luptă să funcționeze ca sinagogă din cauza reducerii numărului de membri.

Este foarte important de precizat că de-a lungul istoriei prezenței lor în oraș evreii din Calcutta nu au fost deloc nevoiți să-și compromită identitatea și nici nu au fost forțați să se integreze în mediul social de frica unei reacții adverse din partea majorității. Atât în perioada interbelică, în anii ce au precedat partiția Indiei

sau în anii de după independență, evreii Calcuttei (și ai Indiei) au trăit în siguranță ca cetățeni liberi, păstrându-și identitatea și apartenența culturală.

În 2015, populația evreiască bagdadi din Calcutta era estimată la doar douăzeci de persoane. În 2025, numărul a scăzut sub zece. Slujbele religioase nu se mai desfășoară în sinagogile din Calcutta, însă de Șabat, o lampă este aprinsă în sanctuar de către un evreu rezident. Sinagogile Calcuttei continuă să fie îngrijite cu dragoste de îngrijitori musulmani dedicați care, la fel ca și comunitatea evreiască bagdadi rămasă aici, recunosc importanța clădirilor ca monumente religioase și civice care au făcut parte din istoria și structura Calcuttei timp de mulți ani. Împreună, evrei și musulmani, păstrează intactă moștenirea evreiască a Calcuttei pentru toți cei care doresc să îi afle istoria.

Jael Silliman a scris de nenumărate ori despre importanța sinagogilor din Calcutta, adevărate monumente care

„spun povestea complexă a comunității – originile și orientarea iudeo-arabă, ascensiunea lor rapidă, succesul economic și preferința anglicizată de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea și declinul abrupt al numărului lor care a avut loc în anii 1940/1950 ca urmare a evenimentelor globale și naționale tumultuoase. Sinagogile vorbesc despre natura fundamental religioasă a membrilor comunității, despre bogăția pe care au acumulat-o, despre rețeaua lor comercială extinsă și despre înțelegerea, implicarea și angajamentul lor continuu în problemele legate de lumea evreiască în sens larg. Sinagogile mărturisesc, de asemenea, gesturile lor filantropice, faptele prin care au avut grijă de membrii mai săraci și dezavantajați ai comunității evreiești din Calcutta și din lumea evreiască, în sens larg. Structurile și mobilierul sinagogilor urmăresc, de asemenea, schimbarea culturală a evreilor bagdadi din Orientul Mijlociu de la identitatea lor iudeo-arabă la cea anglo-iudaică” (Soltes 2021: 210).

Jael Silliman, educată la Harvard University, Texas University și Columbia University, profesor la University of Iowa, este o adevărată promotoare a valorilor evreiești în universul multicultural al „orașului bucuriei“, așa cum este cunoscut Calcutta. Datorită ei am putut învăța despre importanța istorică și culturală a sinagogilor din Calcutta, impresionante monumente de arhitectură care spun nu doar povestea unei comunități, dar și povestea unui oraș care a înflorit și a devenit capitala culturală a Indiei.

Dacă sinagogile din Calcutta sunt dovezi ale comunității evreiești odinioară înfloritoare, cimitirul evreiesc din Calcutta este un reper istoric care servește ca o amintire a lungii istorii a comunității evreiești din oraș. Cimitirul datează din 1864 și conține sute de morminte care spun povești despre viața evreiască din Calcutta de-a lungul anilor.

Moștenirea evreiască a Calcuttei este o poveste unică și fascinantă despre curaj, identitate, apartenență, luptă, succes, rezistență și resemnare. Comunitatea a avut personalități care au lăsat o amprentă extraordinară atât asupra vieții evreiești, cât și asupra culturii orașului. Calcutta de azi este o metropolă vie, cu o istorie evreiască bogată și diversă, deschisă spre cei care vor să îi descopere povestea și să o spună mai departe.

„Sinagogile stau mărturie a trecutului evreiesc al Calcuttei și a acceptării comunității evreiești de către India. În timp ce antisemitismul continuă să-și arate fața

urată în întreaga lume, cele trei sinagogi rămase stau mărturie despre cum orașul [Calcutta] și, într-adevăr, națiunea [India] au fost îmbogățite de prezența evreiască” (Soltes 2021: 211).

Calcutta zilelor noastre încă este considerată capitala culturală a Indiei și găzduiește venerabile instituții de importanță națională, inclusiv Academia de Arte Frumoase, celebra The Asiatic Society of Bengal (Societatea Asiatică), Muzeul Indian și Biblioteca Națională a Indiei. University of Calcutta, prima universitate modernă din Asia de Sud, și colegiile sale afiliate au produs numeroase personalități de marcă. Calcutta are cel mai mare număr de laureați ai Premiului Nobel dintre toate orașele Indiei.⁶

„Orașul are 100 de porți de intrare și nici una de ieșire“, spune un vechi proverb bengalez. Și chiar așa este. O dată intrat în oraș, ești pierdut. Nu există cale de întoarcere. Și nici măcar nu îți dorești să te întorci, ci doar să vezi și să înveți cât mai multe, să simți totul la intensitate maximă, să conștientizezi că ești acolo, în orașul ce are peste 15 milioane de locuitori și cel puțin tot atâtea povești⁷.

Mă consider cu adevărat privilegiată că am putut călători, de atâtea ori, la Calcutta și că am avut ocazia să descopăr și să învăț o mulțime de lucruri despre orașul care te cucerește din primul moment prin multiculturalitatea sa extraordinară, dar care știe, în același timp, să păstreze identitatea unică a fiecăruia dintre rezidenții săi.

BIBLIOGRAFIE

- Arora, Namit, *Indians: A Brief History of a Civilization*, New Delhi: Penguin Viking, 2021.
- Chakrabarti, Kaustav, “The Calcutta Jewish Community and the Jewish Diaspora during the Inter-war Years”, *Contemporary Review of the Middle East*, 2016, 3(2), p. 179–200. <https://doi.org/10.1177/2347798916638212>.
- Chakravarti, Sudeep, *The Bengalis. A Portrait of a Community*, New Delhi: Aleph Book Company, 2017.
- Dutta, Krishna, *Calcutta. A cultural and literary history*, 3rd impression, New Delhi: Supervova Publishers, 2015.
- Greenaway, James, *A Philosophy of Belonging: Persons, Politics, Cosmos*, Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame Press, 2023.
- Silliman, Jael, *Shalome Rides a Royal Elephant. The Story of the First Jews of Calcutta*, New Delhi: Talking Cub by Speaking Tiger Books, 2023.
- Sen, Amartya, *India. Scrieri despre cultura, istoria și identitatea indiană*, Introducere, traducere și index de Mihaela Gligor, Cluj-Napoca: Editura Casa Cărții de Știință, 2010.

⁶ Cinci laureați ai Premiului Nobel sunt din Calcutta sau au o legătură cu orașul: Rabindranath Tagore (primul laureat Nobel al Asiei – Premiul Nobel pentru Literatură în 1913), C.V. Raman (Premiul Nobel pentru Fizică în 1930), Maica Tereza (Premiul Nobel pentru Pace în 1979), Amartya Sen (Premiul Nobel pentru Economie în 1998) și Abhijit Banerjee (Premiul Nobel pentru Economie, 2019).

⁷ Am scris de mai multe ori despre Calcutta, cel mai recent în “The City beyond the Words. A Personal Approach of Calcutta,” *Romanian Journal of Indian Studies*, no. 8, 2024, p. 69–82, eseu reluat în Mihaela Gligor, *The Song of the Banyan*, with a Foreword by Chinmoy Guha, Calcutta: Penprints, 2025, ISBN: 978-81-981564-7-1, p. 88–100.

Soltes, Ori Z. (Ed.), *Growing Up Jewish in India. Synagogues, Customs, and Communities from the Bene Israel to the Art of Siona Benjamin*, New Delhi: Niyogi Books, 2021.
Wood, Michael, *The Story of India*, London: BBC Books, Random House, 2008.

SITE-URI CU INFORMAȚII DESPRE COMUNITATEA EVREIASCĂ DIN CALCUTTA

<http://indianjews.org/en/>

<https://www.jewishvirtuallibrary.org/calcutta>

<https://jewishencyclopedia.com/articles/3917-calcutta>

<https://indianvagabond.com/2018/02/26/synagogues-of-kolkata/>

<https://www.worldjewishtravel.org/listing/exploring-jewish-culture-in-kolkata-a-journey-through-history>

FILM

A walk through of Jewish Calcutta, cu Jael Silliman:

https://www.youtube.com/watch?v=uVmnlQX_GQ